

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Постановка проблеми. Достатня, не кажучи вже про повну, безпека трудового навчального процесу у навчально-виховних закладах України, вищих навчальних закладах (ВНЗ) зокрема, до цієї пори залишається невирішеною проблемою. Натомість маємо, за численними свідченнями, погіршення умов навчальної діяльності та здоров'я студентської молоді в цілому, збільшення нещасних випадків під час занять із фізичної підготовки зокрема. Порушення естафети здоров'я поколінь ставить під загрозу подальший розвиток чи навіть існування українського суспільства. Отже, питання безпеки життєдіяльності студентської молоді набуло значного рівня актуальності, що залучає його вирішення до складу першочергових завдань. Сприяння нагальному розв'язанню означеного питання є метою нашого дослідження.

Нещасні випадки з учнями та вихованцями під час навчально-виховного процесу були й залишаються величезною людською трагедією, вони не тільки є причиною відчутних економічних збитків, але й приносять горе батькам, педагогічним працівникам. Нещасні випадки тягнуть за собою значні втрати робочого часу для надання першої допомоги і подальшого медичного лікування. Відволікається від основної роботи велика кількість різноманітних фахівців для розслідування нещасного випадку. Витрачаються кошти на виплати всім фахівцям, які були задіяні в цій пригоді, на лікування та реабілітацію постраждалого. Тому питання організації роботи з охорони праці в навчальному закладі є ключовим у процесі створення безпечних умов праці під час навчально-виховного процесу. Особливо це стосується занять із фізичного виховання, яке лишається важливим засобом фізичного, соціального та духовного розвитку студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічних ВНЗ процес фізичного виховання традиційно складає зміст окремого навчального предмета «Фізичне виховання», безпосередня реалізація якого доручена відповідній кафедрі. З питань як теоретичних основ, так і практичних заходів фізичного виховання існує велика кількість наукових і методичних розробок, що опубліковані, але не позбавлені певних недоліків, а саме: недостатньої узгодженості, узагальнення та систематизації наукових даних окремих досліджень, що обмежує їх цінність. Проте нас задовольняє висновок щодо головної мети навчального предмета «Фізичне виховання», а саме: формування в учнів та студентів стійкої мотивації щодо збереження свого здоров'я, фізичного розвитку та фізичної підготовки, гармонійного розвитку природних здібностей та психічних якостей, використання засобів фізичного виховання з організації здорового способу життя [3]. Для забезпечення фізичної досконалості працюючої людини без її травмування, насамперед збереження всебічного здоров'я та працездатності молоді, в Україні практично за період з 1991 по 2010 рік було здебільшого сформовано законодавчу базу з питань охорони праці. На цей час в Україні діє понад 1700 нормативно-правових та інструктивних документів загальнодержавного й галузевого значення стосовно охорони праці [1, 2]. На вирішення означеної проблеми також спрямовані численні рішення Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (МОНМСУ) та прийнято офіційні документи [3]. Та їхня кількість ще не перетворилась на якість щодо вирішення питання безпеки життєдіяльності студентської молоді. І перш за все бракує такого потрібного через його вирішальне значення людського фактору, підготовкою якого займаються педагогічні ВНЗ. Сьогодні вже очевидна несамодостатня дієвість заходів лише «зверху», обумовлена інерційністю системи освіти та потребою в «живих» і сумлінних виконавцях. Отже, потрібна підтримка «знизу», тобто з боку педагогічних менеджерів, викладачів та технічного персоналу, тобто – всіх педагогічних працівників ВНЗ.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження полягає у сприянні чіткому

усвідомленню важливості й актуальності проблеми забезпечення здорового способу життя та безпеки навчальної діяльності студентів ведучим суб'єктом НВП, а саме: усіма (як менеджерами, так і виконавцями) педагогічними працівниками насамперед педагогічних ВНЗ. Завданням нашої статті автори вважають зосередження уваги педагогічного загалу на необхідності не лише глибокого ознайомлення з існуючими документами, але й порозуміння, вироблення та застосування власних, подекуди індивідуальних і спільних (колективних), заходів щодо сприяння практичному застосуванню рекомендованих «зверху» завдань, рішень МОНМСУ зокрема.

Виклад основного матеріалу. Практичне завдання, поставлене перед педагогами-виконавцями, за суттю є досить складним. Достатньо зауважити, що навчання у ВНЗ є найскладнішою формою розумової діяльності студента. Воно характеризується великим обсягом інтелектуальної роботи: 9-10-годинним щоденним навчальним навантаженням, необхідністю постійного виконання плану організації режиму робочого дня протягом тижня, місяця та семестру, а також необхідністю перспективного річного та п'ятирічного планування життя. Це призводить до стрімкого зростання впливу на студента психоемоційних, фізіологічних і техногенних факторів зовнішнього середовища. У зв'язку з цим студентству необхідна обґрунтована рекреація (відновлення, активний відпочинок). Тому, по-перше, їм потрібні свідоме сприяння та допомога педагогів, по-друге, необхідно поліпшувати матеріально-технічну базу, умови для проведення фізкультурно-оздоровчих занять і спортивно-масових заходів, а по-третє – не порушувати процес фізичного виховання за будь-яких умов та забезпечувати його якісним спортивним інвентарем. Разом означене вище зумовлює необхідність постійної турботи про здоров'я студентів шляхом уважного ставлення до умов і засобів навчання з боку всіх без винятку педагогічних працівників ВНЗ, насамперед суб'єктів фізичного виховання та менеджерів-організаторів безпечної життєдіяльності суб'єктів НВП.

Турботливе щодо здоров'я молоді ставлення до всебічного забезпечення її фізичного виховання зумовлене в першу чергу необхідністю попередження травматизму. До категорії травматизму відносяться травми, виробничі травми та нещасні випадки. Так, ушкодження організму, викликане різким чи раптовим впливом на нього умов середовища, що стрімко змінилися, внаслідок недотримання вимог охорони праці, називається травмою. Виробнича травма – це порушення анатомічної цілісності організму людини або його функцій унаслідок впливу виробничих чинників. Якщо травма, гостре професійне захворювання та отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом отримані в умовах виробництва чи занять, то ця подія називається нещасним випадком на виробництві. З метою попередження вказаних негативних явищ та створення належних безпечних умов життєдіяльності учасників НВП відповідно до вимог законодавства та санітарно-гігієнічних нормативів необхідно забезпечити постійний підсилений контроль за дотриманням правил безпеки під час здійснення НВП, зокрема під час проведення фізкультурно-оздоровчих занять та спортивно-масових заходів.

Основні причини травматизму є такими. Якщо говорити про заняття з фізичного виховання, то це, по-перше, недостатність навчальних площ. Звідси – скупченість, неможливість бачити всіх учнів, підстрахувати їх при виконанні особливо ризикованих вправ, своєчасно звернути увагу на їх самопочуття. Друга причина «фізкультурного» травматизму – фізичне зношення спортзалів, навчальних приміщень, устаткування, реманенту. Стара підлога, протікання покрівлі, старий реманент і знаряддя, що не пройшло перевірки випробування (часто їх просто нікому випробувувати або недостатньо коштів), не забезпечують належного ступеню надійності й безпеки. В деяких навчальних закладах у спортзали взагалі відсутні навіть такі засоби підстраховки, як спортивні мати. Третій фактор травмобезпеки – низький рівень кваліфікації багатьох викладачів фізкультури. Це обумовлене в першу чергу недостатнім досвідом праці у вищій школі через плінність кадрів, поганим знанням методик фізичного виховання, недосконалим засвоєнням педагогічних основ викладацької професії. Та й самі методичні рекомендації здебільшого застарілі і вимагають нової редакції, тоді як періодичне їх оновлення не передбачене

нормовитратною базою педагогічної діяльності. І нарешті, четверта причина – медична. Лікарське обслуговування в багатьох ВНЗ знаходиться в незадовільному стані, головним чином через низькі зарплати медичного персоналу, отже – плинності та браку кадрів. Медичне обстеження школярів проводиться із запізненням. Розподіл тих, що навчаються за медичними групами на заняттях фізкультурою, своєчасно не вноситься до журналу академгруп. Були випадки, коли студенти, допущені до навчання в основній групі, страждали важкими хронічними захворюваннями (сердечна недостатність, грижа Шморля тощо). З цієї причини зафіксовані випадки навіть із летальним результатом під час занять.

Виходячи з узагальненого досвіду викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності», нами був розроблений і створений навчально-методичний посібник, в якому викладено нормативні положення з правил безпеки під час занять із фізичного виховання і спорту в навчальних закладах України [4]. Посібник складено з метою систематизації та вдосконалення знань, практичних умінь і навичок студентів щодо застосування безпечних умов проведення різноманітних форм фізичного виховання і спорту в будь-яких навчальних закладах. Наведені в посібнику матеріали знайомлять викладачів фізичної культури з нормами санітарно-гігієнічного режиму, заходами пожежної безпеки на заняттях з фізкультури. До посібника включено нормативні акти і форми документів, що регламентують безпеку використання спортивних споруд, устаткування, тренажерної техніки, умов освітлення, допустимих температурних норм для проведення занять з фізкультури, витяги з методичних вказівок, правил та інструкцій з охорони праці, які регламентують безпеку проведення фізкультурно-оздоровчої навчальної та позааудиторної роботи в загальноосвітніх та вищих закладах; наведено порядок у правилах проведення інструктажів щодо заходів безпеки та згідно із затвердженими санітарно-гігієнічними нормами представлена методика випробовувань гімнастичних приладів. Навчально-методичний посібник складається з п'яти розділів і 28 додатків [4].

На наш погляд, матеріали посібника здатні надати реальну допомогу студентам і викладачам факультетів фізичного виховання, вчителям фізичної культури, тренерам із різних видів спорту, інструкторам, керівникам спортивних секцій, керівникам, вчителям, вихователям усіх типів навчальних закладів тощо. Зокрема надати допомогу в підготовці фахівців за напрямками «Фізичне виховання», «Дошкільна, та початкова освіта», а також створити передумови для попередження можливих ушкоджень і травм під час фізкультурно-спортивної діяльності. Але практична реалізація безпечних умов проведення занять із фізичної культури здійснюється шляхом застосування у процесі фізичного виховання різноманітних методів і методичних прийомів, пристосованих до конкретних власних завдань і умов ВНЗ. Отже, створення конкретизованих методичних комплексів і відбір складаючих їх окремих методів і прийомів є уособленим ситуативно-творчим завданням кожного викладача.

Нагадаємо, що педагогічні методи – це способи взаємно поєднаної діяльності учня-студента та вчителя-викладача, спрямованої на вирішення навчально-виховних завдань. Тоді як методичні прийоми – це послідовні операції, що утворюють шляхи реалізації методів у конкретних випадках і умовах процесу фізичного виховання. Діапазон застосування методу викладачем залежить від власного запасу методичних прийомів, якими він володіє. З іншого боку, природне за витоком фізичне виховання необхідне в житті молодій людині за будь-яких обставин життєдіяльності. Його вияви як педагогічного явища, тобто організаційні, методичні, засобові оформлення можуть бути досить різноманітними: різнитися місцем, тривалістю, змістом чи формою фізичних вправ, використанням знарядь тощо. Не змінюючи суті, фізвиховання набуває безліч зовнішніх виглядів завдяки забарвлюючим, але несуттєвим відзнакам: від «фізкультпаузи» до окремого заняття за розкладом або поза ним (секційного, клубного). Воно може мати незалежне від інших занять оформлення або існувати у «співдружності», що народжує поняття міжпредметних зв'язків, системного структурування змісту, інтегрованих дисциплін, професійно-прикладного фізичного виховання. Важливо, що завжди конкретні практичні прояви фізвиховання передбачають кожен раз уточнення його рис [5, 6, 7].

Таким чином, за ситуативно-творчого підходу викладачів до процесу фізичного виховання та проведення конкретних занять ними щоразу утворюються неповторні уособлені (авторські) ансамблі методичних засобів, яких може бути безліч. Тому складові цих мінливих ансамблів-комплексів, тобто як прийоми, так і утворені з них методи фізвиховання, не підлягають суворому обліку. Обсяг методичних прийомів, що знаходяться у власному арсеналі викладача, значною мірою визначає його професіоналізм, отже – ефективність викладання.

Принципова різноманітність та уособленість не виключає взаємозапозичень ефективних методів і прийомів колегами, що працюють за спільних умов. Так, в окремих педколективах завдяки сумісним зусиллям виникають методики чи навіть технології фізичного виховання. Тільки пам'ятаємо, що взаємостосунки живих суб'єктів НВП не можуть бути вкрай стандартизованими чи технологізованими, тобто роботизованими на зразок неживих автоматів.

Корисними виявились сформовані й апробовані за тривалого та сталого процесу фізичного виховання загальні методики навчання певним видам рухових дій (наприклад, гімнастичним вправам на снарядах чи плаванню різними стилями) або конкретним руховим діям (наприклад, стрибкам в довжину чи висоту, потрійному чи з жердиною з розбігу), методики фізвиховання осіб певного віку чи стану здоров'я, професійно-прикладної підготовки тощо [5, 6]. Залишається тільки додати, що кожна з корисних методик повинна постійно вдосконалюватись також у напрямку озброєння викладачів знаннями, вміннями та навичками із застосування правил безпеки під час занять із фізичного виховання, надання долікарської допомоги при нещасних випадках, травмах тощо. На особливу увагу заслуговує метод особистого прикладу (роби, як я!) за демонстрації безпечних дій викладачем під час практичних занять і залучення до практики студентів, тренування їх під керівництвом викладача у взаємостраховці товариша по команді.

Висновки. 1. Вирішальною ланкою безпосереднього забезпечення здорового способу та достатньої безпеки навчальної життєдіяльності студентів у ВНЗ є підвищення відповідної професійної компетентності та творчої активності викладачів усіх кафедр, кафедри фізичного виховання – у першу чергу. 2. Вивчення та використання відомих методик із безпеки життєдіяльності полегшує, але не усуває вимогу створення кожним викладачем уособленого навчального методичного комплексу за власної демонстрації безпечних рухів і фізичних вправ, що не підлягає будь-якій повній стандартизації-технологізації. 3. Створення уособленого «авторського» комплексу дій, за власних можливостей узгодженого з узагальненою методикою, створює найбільш складне професійне завдання як окремого викладача, так і педагогічного колективу кафедри. 4. Іншою відповіддю на вимогу часу, а саме: підвищення якості освіти шляхом інтенсифікації НВП за умови збереження здоров'я та працездатності студентів є посилення міжпредметних зв'язків фізичного з іншими напрямками виховання за рахунок системного структурування змісту освіти як основи навчальних планів з інтегрованими дисциплінами. За поступового нарощування ступеня інтеграції змісту та відповідного поширення компетентності викладачів (від монопредметної до поліпредметної) можлива гнучка варіація форм безпечного фізичного виховання від окремо-самостійних до поєднаних професійно-прикладних і навпаки. 5. Практичні інноваційні кроки мають бути як науково обґрунтованими, так і всебічно забезпеченими, а ступінь інтенсифікації НВП – оптимізованою за реальних умов праці та безпеки життєдіяльності обох суб'єктів НВП й урахування інерційності системи освіти.

Перспективи подальших досліджень. Наведені за сучасного стану НВП у ВНЗ України висновки нашого дослідження потребують постійного уточнення та узагальнення практичного досвіду проведення НВП у принципово оновлюваних, отже – змінюваних умовах навчальної праці за поступово вдосконалюваних засобів забезпечення здорового способу життя та безпеки навчальної діяльності обох суб'єктів. Це потребує свідомого та узгодженого поєднання зусиль як окремих педагогів, так і педагогічних колективів, що можливе лише за сумлінного ставлення та активної участі в обговоренні і вирішенні проблеми безпеки життєдіяльності студентської молоді педагогічного загалу.

Список використаних джерел

1. Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці. – Х. : Форт, 2003. – 192 с.
2. Васильчук М. В. Збірник нормативних документів з безпеки життєдіяльності / М. В. Васильчук, М. К. Ведмідь, Л. С. Сачков. – К., 2000. – 84 с.
3. Нормативно-правова база [Електронний ресурс] : матеріали Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/>
4. Русанов М. Г. Безпека життєдіяльності студентської молоді у процесі фізичного виховання: навч.-метод. посіб. / М. Г. Русанов. – Х. : ФОП Бровін О. В., 2012. – 181 с.
5. Ремзі І. В. Пошук шляхів і засобів удосконалення фізичного виховання у профорієнтованій школі / І. В. Ремзі // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2003. – № 6. – С. 169–173.
6. Ремзі І. В. Інтегративні властивості професійно-прикладної фізичної підготовки / І. В. Ремзі // Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ імені В. Н. Каразіна : зб. наук. пр. / Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. – Х., 2004. – Вип. 11. – С. 169–176.
7. Ремзі І. В. Взаємовідносини фізичного виховання з іншими дисциплінами / І. В. Ремзі // Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ імені В. Н. Каразіна : зб. наук. пр. / Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. – Х., 2006. – Вип. 15. – С. 150–168.

Русанов М. Г., Ремзі І. В.

Безпека життєдіяльності студентської молоді у процесі фізичного виховання

Обговорено шляхи вирішення педагогами вищої школи проблеми забезпечення здорового способу життя та безпеки навчальної діяльності студентської молоді у процесі фізичного виховання. Розглянуто роль та взаємодію нормативно-правової бази, індивідуальних і узагальнених методик як факторів фізичного виховання.

Ключові слова: охорона праці, безпека навчальної діяльності, фізичне виховання, травматичне ушкодження, нещасний випадок, ситуативна творчість, індивідуальна та узгоджена методики.

Русанов М. Г., Ремзи И. В.

Безопасность жизнедеятельности студенческой молодежи в процессе физического воспитания

Обсуждаются пути решения педагогами высшей школы проблемы обеспечения здорового образа жизни и безопасности учебной деятельности студенческой молодежи в процессе физического воспитания. Рассмотрены роль и взаимодействие нормативно-правовой базы, индивидуальных и обобщенных методик как факторов физического воспитания.

Ключевые слова: охрана труда, безопасность учебной деятельности, физическое воспитание, травматическое повреждение, несчастный случай, ситуативное творчество, индивидуальная и обобщенная методики.

M. Rusanov, I. Ramsey

Safety to Vital Activity Student Youth in Process of the Physical Education

The paper discussed teachers' solutions of the higher school of a problem of providing a healthy lifestyle and safety of educational activity of student's youth in the course of physical training. The role and interaction of standard and legal base, the individual and generalized techniques as factors of physical training are considered.

Key words: guard of the labour, safety of educational activity, physical training, traumatic damage, accident, situational creativity, the individual and generalized techniques.

Стаття надійшла до редакції 02.01.2013 р.